

УДК 821.1652.–09

ББК 83.3 (4 Укр) 1

ТВОРЧИСТЬ Т. ШЕВЧЕНКА У МИСТЕЦТВІ ЛІТЕРАТУРНОЇ КОМПОЗИЦІЇ

Н. В. Кукуруза

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника;
кафедра театрального і хореографічного мистецтва;
76000, м. Івано-Франківськ, вул. Сахарова, 52*

У статті розкрито майстерність літературних композицій, що створювалися майстрами театрального мистецтва України на основі поезій та біографії Тараса Шевченка.

***Ключові слова:** театр, сценічна композиція, режисерська й акторська майстерність, Тарас Шевченко.*

Бачення постаті Т. Шевченка в сучасному культурно-мистецькому просторі набуває різноманітних трактувань. Як зазначає режисер С. Проскурня, існує «дуже багато різних Шевченків: адміністративний Шевченко, шкільний Шевченко, модерний Шевченко, космічний Шевченко, богорівний Шевченко...» [1]. Власне жанр літературної композиції відкрив перед митцями можливість різноманітного сценічного втілення творчої спадщини і постаті Кобзаря.

Умовно можемо виокремити такі види літературної першооснови композицій:

– створені безпосередньо за поезіями самого Шевченка («Тарас Шевченко» Є. Бондаренка, «Євангеліє від Тараса», «Думи» Б. Козака, «Дума Кобзарєва» А. Паламаренка);

– поєднані з різножанровими видами недраматургічного матеріалу, присвячені його творчості й біографії (поезія Т. Шевченка, інших поетів, художня проза, публіцистика, архівні матеріали, мемуари, листи, публікації шевченкознавців) («Слово про Кобзаря» Р. Івицького);

– поетичні композиції (монтаж) за творами різних авторів, присвячені постаті Шевченка («Шевченкові думи» М. Булата);

– монтаж єдиного твору Т. Шевченка засобом виключення окремих шматків, визначених актором-виконавцем («Сон» Г. Юри) [2, с. 171–179].

Сценічне втілення композицій на літературній естраді також можна розмежувати:

- класичне художнє виконання (читання), як варіант – у поєднанні з музичним супроводом (літературні концерти А. Паламаренка, окремі виступи Г. Гладія);

- художнє виконання у поєднанні з театральними засобами виразності (пластика, мізансценування; музичне і світлове оформлення; реквізит, костюм) (Б. Чернов);
- моноєстави («Наймичка» Л. Кушкової, «Сон. Комедія» театру «У кошику»).

Зауважимо, що літературні першоджерела композицій слугують об'єктом для власних міркувань, власного висловлювання. Тому створення та втілення літературної композиції – це перш за все «відбиток» індивідуальності, її світоглядне сприйняття реалій сьогодення, оскільки цей мистецький продукт народжується «зсередини». Мистецтво літературної композиції розширює діапазон можливостей самого мистецтва, разом з тим і багато вимагає: перш за все автора з глибоким світоглядом, високою відповідальністю перед глядачем. Це усвідомлення найперше стосується тих майстрів жанру літературної композиції, які тісно пов'язали свою творчість з генієм Шевченка не лише заради сценічного втілення його творів, а й заради вивчення та осмислення його постаті.

Кожна епоха творила свій образ Шевченка, відповідно, кожен митець шукав «свого» Шевченка. За тоталітарної доби «майже щороку перевидавали канонізованого поета величезними накладками, ретельно “прополюючи” спадок генія, вишукуючи в ньому крамольні рядки, прибираючи двозначності й додаючи свої тлумачення до того, що прибрати було неможливо» [3, с. 164]. Отож, до певної частини творчої спадщини поета якщо і був доступ, то вона не могла стати джерелом створення літературної першооснови і мати сценічне втілення. Радянська ідеологія підтримувала лише громадянську, революційну спрямованість у трактуванні творів Кобзаря, яку потім вигідно висвітлювала в засобах масової інформації.

Першим, хто заговорив в Україні про Шевченка через засоби жанру, став народний артист УРСР Ростислав Івицький (Харків, Київ), який, працюючи в театрі «Березіль», отримав благословення на літературну естраду від самого Леся Курбаса. Самостійні концерти він розпочав літературною композицією про життя і творчість Т. Шевченка, що отримала назву «Слово про Кобзаря». На той час це було нове явище в естрадному мистецтві, тому що такі літературні концерти не можна було назвати ні театальною виставою, ні звичайним концертним виступом, бо весь вечір «тримав» лише один актор. Без будь-якої допомоги, без партнерів, без декорацій і світлових ефектів він володів увагою публіки дві з половиною години. Поринаячи в роль дослідника й автора, Р. Івицький відшукав багато цікавого, маловідомого матеріалу для створення «Слова про Кобзаря», використав архівні документи, мемуари, листи, уривки з публікацій шевченкознавців і, звичайно ж, вірші та прозу Кобзаря.

Композицію «Слово про Кобзаря» актор весь час удосконалював, поповнював новими матеріалами, художньо-сценічними засобами, і то-

му вона витримала випробування часом і зберігалася в репертуарі Івицького до завершення його творчого життя. Це була найдовговічніша праця в доробку митця. До речі, про тонку і багатогранну гру актора писала «Літературная газета»: «Інколи перевтілення Івицького здаються дивом. Тільки що ми бачили Шевченка – літнього, стомленого, хворого, але незламного, готового до боротьби. І ось артист перевтілюється. Ні, він не переодягається, він навіть не приховує обличчя під маскою. Він тільки неквапливо натягає рукавички. Тембр голосу та інтонації змінюються. І перед нами – жандармський офіцер, бездушний кар'єрист, „слуга отечества”» [4].

Представником синтетичної театралізованої форми художнього читання на літературній естраді другої половини ХХ ст. був заслужений артист УРСР Борис Чернов (Київська обласна філармонія). Такій формі властиве використання допоміжних засобів: деталей бутафорії, костюма, надто ж музики. Своєрідність його виконавського стилю проявилася в композиції «Реве та стогне Дніпр широкий», в якій читець поєднав «революційні мотиви поезії Кобзаря» з «перлинами шевченківської лірики» [5, с. 50–54].

Особливою популярністю всередині 70-х ХХ ст. користувалася сценічна програма заслуженого артиста УРСР Сергія Бондаренка (Львівська обласна філармонія) «Тарас Шевченко», створена у формі розповіді публіциста-оратора, насиченої емоційною думкою, пристрасною громадянською спрямованістю – кращих традицій тогочасного трактування шевченкіани. Наведемо враження від виконання С. Бондаренком вірша «Мені однаково, чи буду...»: «Актор трактував його як внутрішній монолог, немов висловлював думки і почуття самого автора, який сидить замислений перед вікном «за ґратами», вдивляючись зосереджено в далину, а думки його витають десь в Україні, у рідних місцях, він весь з рідним народом, покріпаченими сестрами, братами, друзями... Читець починає зі слів: «А зараз я прочитаю вірш, який Тарас Григорович Шевченко написав під час арешту, в час, коли сидів у Петербурзі і чекав у казематі від царя Миколи I та його сатрапів лютої розправи».

Цей своєрідний маленький вступ створював настрій, атмосферу доби. Ось він повільно сідає на стілець, дивиться в зал, замислюється... Сидячи й починає читати: з уповільненим ритмом, на низьких нотах, створюючи образ поета, що чекає кари:

*Мені однаково, чи буду
Я жить в Україні, чи ні.
Чи хто згадає, чи забуде
Мене в снігу на чужині –
Однаковісінько мені.
В неволі виріс меж чужими,
І, неоплаканий своїми,*

*В неволі, плачучи, умру,
 І все з собою заберу,
 Малого сліду не покину
 На нашій славній Україні,
 На нашій – не своїй землі.
 І не пом'яне батько з сином,
 Не скаже синові: "Молись.
 Молися, сину, за Вкраїну
 Його замучили колись". –
 Мені однаково, чи буде
 Той син молитися, чи ні...*

Після слів «Той син молитися, чи ні...» актор повільно встає і переходить на високі ноти. Тепер голос його звучить ніби металеву, гнівно, з болем у душі. Актор читає майже без єдиного жесту, тільки дуже стиснутий кулак правої руки повільно піднімається до грудей...

*Та не однаково мені,
 Як Україну злії люде
 Присплять, лукаві, і в огні
 Її, окраденую, збудять...*

І після великої паузи, рішуче, як клятву, з видихом закінчує:
Ох, не однаково мені» [5, с. 86–87].

Поезія Т. Шевченка посідала значне місце у творчості заслуженого артиста УРСР, народного артиста України, лауреата Шевченківської премії Павла Громовенка (м. Київ). Програму 1984 року «Ми не лукавили з тобою» заборонили офіційні органи як «соціально шкідливу» («Кавказ», «Послання...», «Розрита могила» та інші). До 175-ліття Т. Шевченка Павло Громовенко підготував програму «Та не однаково мені...». У його трактуванні поет поставав як людина широкої ерудиції, європейський інтелегент, котрий своє життя, помисли й талант присвятив своєму народові. Епіграфом моновистави Громовенка були рядки з твору П. Гірника «Твори Шевченка гнів, а не жура!» [6, с. 72].

Під час Шевченківських днів на Херсонщині у травні 1997 року відбулися виступи Громовенка в обласному центрі. Біля пам'ятника Кобзареві він сказав: «Я, мабуть, ніколи так не хвилювався. Бо вперше виступаю перед своїми земляками. Схиляю голову тут, перед пам'ятником Тарасові на херсонській землі. З гордістю можу сказати, що я 35 років несучу Шевченкове слово. І з цим словом іду поміж людей» [7].

Особливе місце у творчості майстра художнього слова, народного артиста України, Героя України, лауреата Шевченківської премії А. Паламаренка (Національна філармонія України) займає його біль, його велика любов – Шевченкіана. Тонко відчуючи раними душу поета, він створив неповторні самобутні сценічні полотна: композицію «Дума Кобзарєва», «Сон», до яких залучає спів кобзаря, музичний супровід. А програма за поемою «Гайдамаки», створена за участю поста-

новників – народних артистів України Івана Гамкала і Володимира Лукашева, державного естрадно-симфонічного оркестру України, вважається фахівцями і слухачами видатною подією в мистецькому житті наприкінці ХХ ст. [8].

Паламаренко стверджує, що працюватиме з Кобзарем доти, доки живе, бо піднімається до нього весь час. Тільки недавно, вважає великий актор-читець, він знайшов правильний, логічний наголос у «Заповіті»: «Раніше, не заглиблюючись, інтуїтивно робив наголос на слово „кров”. А тепер думаю: а чого „кров”, а не „ворожу”? Я завжди намагаюся віднайти основне слово, а вже тоді додати емоційні відтінки. А коли робив наголос на „ворожу=у=у”, то подумав: а хто ж нам заважає будувати Україну? Воріженьки? Вони ж і видимі і невидимі...» [9].

Непересічна постать на культурно-мистецькому обрії України – народний артист України Святослав Максимчук (Львівський національний академічний український драматичний театр ім. М. Заньковецької), автор та виконавець чисельних літературних композицій за творами Шевченка. Актор каже: «Якщо говорити масштабно, то найбільше мені допомагали – і у творчості, і в житті – Шевченко та Франко. Хто з них перший, хто другий, не берусь визначати, бо Шевченко – будить, а Франко – вчить...» [10].

Не можемо оминати відомих театральних акторів, що також творять у жанрі літературної композиції на шевченківську тематику. За поетично-музичну композицію «Послання...» звання Шевченківського лауреата удостоїли народного артиста України Богдана Козака (Львівський національний академічний український драматичний театр ім. М. Заньковецької). Це далеко не перша творча робота актора-інтелектуала. Свого часу він створив телевізійну Шевченкіану: «Кавказ», «І мертвим, і живим...», «Великий льох».

У Б. Козака також свій шлях до створення літературної першооснови: «Я ніколи не читав «Садок вишневий коло хати» чи «Мені тринадцятий минало». Але під час створення композиції мені забракло цієї теми. І виявилось, що це, може, один із найкращих моментів поетично-музичної композиції. Готуючи її, відкрив для себе щось неймовірно цікаве. У шкільній хрестоматії, за якою ми з ровесниками вчилися, вірш «Мені тринадцятий минало» закінчується рядками: «І ми, жартуючи, погнали / Чужі ягнята до води».

Беремо академічне видання, а там:

*Бридня!.. а й досі, як згадаю,
То серце плаче та болить,
Чому господь не дав дождить
Малого віку у тім раю.
Умер би, орючи на ниві,
Нічого б на світі не знав.
Не був би в світі юродивим,*

Людей і бога не прокляв!

Цих рядків ніколи не було в хрестоматії. Отак постійно виявляю речі, які потребують осмислення» [11].

У репертуарі народної артистки України Лідії Кушкової (Дніпропетровськ, Академічний музично-драматичний театр ім. Т. Шевченка) окреме місце посідає моновистава за поемою «Наймичка», в якій застосовано видовишно-театральний принцип художнього виконання твору.

За підтримки Міністерства культури України в Києві щороку проводиться Всеукраїнський відкритий конкурс читців імені Тараса Шевченка. Серед лауреатів 90-х – актор-читець Микола Булат (м. Тернопіль). Його поетична композиція «Шевченкові думи» написана за творами Олександра Олеся, І. Гнатюка, В. Симоненка, Ю. Рибчинського. Між поезіями рефреном звучить перший рядок Шевченкового вірша «Думи мої, думи мої...».

Шевченкове слово дедалі більше піддається візуалізації при сценічному втіленні, про що свідчать конкурси читців останніх років. Відбувається відхід від художнього читання, починає переважати метод акторського виконання літературного матеріалу. Представлений артистами Харківського театру «Постскриптум» Катериною Бакай і Максимом Ведзеньовим (актори завоювали Гран-прі V Всеукраїнського конкурсу читців імені Р. О. Черкашина) уривок з вистави «І мертвим, і живим...» за творами Т. Шевченка вражав новим поглядом на вже звичну читецьку інтерпретацію творів Кобзаря: тексти через фізичну дію (намагання вирватись з пут ланцюга), костюми виконавців і т. ін.

З творами Шевченка також експериментують театри, що працюють як унікальні методологічні центри.

«Театр у кошику» при Національному центрі театального мистецтва імені Леся Курбаса давно займає елітарну нішу в культурному просторі України і веде пошук на стикові модерністських та постмодерністських естетичних засад, проводить дослідження у сфері театального знаку, символу, метафори, вибудовує власні, самобутні засоби сценічної виразності та експресії. У репертуарі театру – моновистава «Сон. Комедія», задекларована як «прощання з одноким заштампованим Шевченком». В її основі – поема Т. Шевченка «Сон», що поєднала в собі риси політичної сатири і містерійного дійства. Це поетично-філософська рефлексія над історичною долею України, а разом з тим – унікальне слово в культурному контексті першої половини XIX ст., де пересікалися і Гоголь, і Пушкін, і Міцкевич. «Ліричний герой Шевченка уві сні летить над землею, і йому відкриваються химерні образи: три ворони, що символізують злі сили українського, російського і польського народів; ідилія української природи і псевдонаціональний вияв почуттів; воєнщина і солдатська муштра; Петербург з царем і царицею, із самодурами-чиновниками й імперськими пам'ятниками. Фантасмагорія виднів і візій, образів, поданих у пародійному, саркастичному, гротес-

ковому вияві, посилює трагізм української історії» [12]. Зауважимо, що ця вистава отримала відзнаку за кращу жіночу роль на Міжнародному фестивалі моновистав у Москві (2004).

Шевченкіана стала невід'ємною частиною творчості митців української діаспори. Утративши Батьківщину й опинившись на чужині, яка на перших порах була незрозумілою і справді чужою, разуче відмінною від усього баченого раніше, митець був переповнений думками та враженнями від усього, що з ним відбувалося. Певна ізоляція від нового світу примушувала шукати шляхів вияву своїх думок про далеку батьківщину. Одним із джерел поширення цих думок стало Шевченкове слово, що проявило себе в театральному мистецтві, мистецтві художнього слова або ж художнього слова в поєднанні з театральним мистецтвом.

Слід зазначити, що термін «літературна композиція» в часописах діаспори найчастіше подано словом «монтаж», а термін «читець» – як «рецитатор» (декламування, публічне читання віршів). Тим часом така форма жанру, як «поетичний театр» в його найрізноманітнішій варіативності розвинулася в творчості Й. Гірняка, О. Добровольської, Л. Крушельницької. Так у повоєнні роки в Австрії Олімпія Добровольська і Йосип Гірняк почали реставрувати «Гайдамаки» і цикли шевченківської лірики. О. Добровольська 1947-го виконала програму під назвою «Шевченків рубікон» («Три літа»). Творчу діяльність Й. Гірняк разом з дружиною продовжили в Нью-Йорку, де згодом створили Театр Слова (форма «поетичного театру»).

Остання з чотирьох вистав Театру Слова – «Неофіти» Т. Шевченка відбулася на відкритті пам'ятника у Вашингтоні (1964 р.). За словами В. Ревуцького, цей театр народився з потреби втримати хоч обмежену форму театру, щоб хоча такими засобами показувати багатства української культурної спадщини [13, с.126].

До Театру-Студії Йосипа Гірняка й Олімпії Добровольської приєдналася у 1949 р. Лідія Крушельницька – відома як в українській діаспорі, так і в Україні актриса, співачка, режисер і віддана вчителька українсько-американської молоді, заслужена артистка України (2002 р.). Трупа ставила в районі Нью-Йорка та інших міст безліч вистав, у яких Лідія Крушельницька часто виступала в головних ролях. 1965-го вона перебрала керівництво дитячою майстернею, яка згодом перетворилася на популярну серед молоді Студію Мистецького Слова Лідії Крушельницької. Упродовж понад 40 років сотні американських дітей і молоді українського походження мали можливість ознайомитися з найкращими зразками українського та світового літературного мистецтва, здійснювати постановки п'єс і літературних композицій. За час існування Студії створювалися масштабні композиції-програми, де поезія перепліталася з драматургією і поєднувалася із засобами театральної виразності. Як приклад – програма «У поклоні Шевченкові» («Невольник» та інсценізація «Великого льоху» за участі Й. Гірняка).

Серед майстрів художнього слова в українській діаспорі відоме ім'я Ростислава Василенка, який став «яскравим прикладом особи, що, перебуваючи в положенні емігранта, досягнула дуже поважного становища на чужині». Театрознавець діаспори Валеріан Ревуцький представляє Р. Василенка як майстра мистецького читання, режисера, актора, педагога, есеїста, поета, діяльного шкільного адміністратора [14, с.10]. Р. Василенко – заслужений артист України (2002 р.), його називають митцем трьох континентів – Австралії, Канади, США. Як актор, він значно розширив виконавську діяльність, розробивши програму концертів художнього слова, з якою об'їздив багато австралійських міст. Заангажований Капелою бандуристів імені Т. Шевченка, виступив 1958-го в американських містах з програмою «Слово Тараса», що допомогло Капелі бандуристів зібрати кошти на концертну подорож до Європи.

Перебування в іншомовному середовищі також стало спонукою для оригінального втілення поетичного матеріалу в жанрі композиції – виконання одного й того ж твору двома мовами. «Широковідомий у столиці Канади артист і рецитатор Р. МекНиколь прекрасно відрецитував, “Заповіт” Т. Шевченка в англійському перекладі та в українським оригіналі, під фортепіяновий акомпанемент композиції М. Вербицького» [15, с.3].

Двомовні літературні програми мав і Василь Шуст, рецитатор і артист американських театрів і телебачення. Читав поезії Шевченка «у власному перекладі і з власними ж коментарями» [16, с. 1]. «...Декламуватиме англійською і українською мовами поеми Тараса Шевченка, Василя Симоненка і Ліни Костенко» [17, с. 1].

Серед старшого покоління вихованців студії Лідії Крушельницької – Аскольд Лозинський, пізніше відомий громадський діяч, також став популярним рецитатором. Одна з оригінальних робіт, учасником-читцем якої він був, – хореографічна постановка балетної школи Р. Прийми-Богачевської «Розрита могила» за Т. Шевченком (музика І. Соневицького) [18, с. 1].

На сучасному етапі українська діаспора також має яскравих представників серед театральних митців, що проживають зокрема у США і не полишають займатися мистецтвом художнього слова на театральних підмостках і літературній естраді. Позитивним є той факт, що українське слово в жанрі літературної композиції піддається експериментові в зоні театру (В. Ткач), а це цілком відповідає духові часу.

З 90-х років ХХ ст. живе в Канаді український актор Григорій Гладій. Вкрай рідко, залежно від запиту, він звертається до жанру літературної композиції. Канадський часопис «Зустріч» зазначає: «Надовго запам'ятається присутнім поема Т. Шевченка «До Основ'яненка». Її читав Григорій Гладій. Це був один з найзахоплюючіших моментів свята. Декламація Гладія супроводжувалась віртуозною грою скрипаля Івана Завади» [19].

Сучасну тематику жанру літературної композиції розширила нова хвиля українських заробітчанин. Постановник Нью-Йоркської театральної прем'єри «Там матір добрую мою...» Іван Бернадський (колишній актор Львівського національного академічного українського драматичного театру ім. М. Заньковецької) розмірковує про українську жінку шевченківських часів і сьогодення, про святе ім'я Матері, про вимушені розлучення матерів і дітей і про те, якою є сучасна імміграція – вимушена чи вільна. Ця вистава – розмова з Америкою, з сучасною Україною, можновладці якої змусили матерів поневірятися світами, розмова з Тарасом Шевченком, котрий залишається актуальним на всі часи. Сценарист, постановник, народний артист України, актор І. Бернадський зауважив: «Якщо хоч одна мати, що сиділа в залі, повернеться додому, в Україну, то це буде велика моя заслуга як режисера. А ті матері, які затрималися так довго, мали би задуматися над тим, що лишати на так довго своїх дітей не можна...» [20].

Сьогодні драматичному театрові-студії І. Бернадського понад десять років. У репертуарі колективу поетичні вистави за творами Т. Шевченка, до яких він залучає численне коло виконавців-аматорів, а також моновистава «Шевченко, якого ми не знаємо». За основу для драматургії митець взяв невідому післярадянській інтелігенції (а, отже, і всій четвертій хвилі заробітчанин в Америці) нестандартну книгу визначного шевченкознавця Павла Зайцева. Його монографія «Життя Тараса Шевченка» – детальна, досліджена крок за кроком, день за днем та вивірена в архівах розповідь про шлях Шевченка від народження і до смерті. Актор відмовився від театральних жестів-гри і музичного оформлення. Інтелектуально-емоційний вплив підсилює лаконічна сценографія, центром якої є виняткової краси антикварне крісло, перекинуте малиною крайкою. Воно символізує те саме крісло, в яке після Шевченка так ніхто і не зміг потрапити. І на сцені воно лишається незайманим... [21].

Жанр літературної композиції найчастіше використовується колективами митців-аматорів на концертах, вечорах пам'яті, ювілейних вечорах, святочних академіях і т. ін. Завдяки мобільності він став засобом найоперативнішого відгуку на найрізноманітніші соціально-політичні та культурно-мистецькі події, серед яких вшанування роковин Тараса Шевченка.

Повертаючись до культурологічного простору України, слід відзначити ще один яскравий приклад втілення Шевченкового слова в поєднанні з музикою, співом, хореографією: дійство (форма жанру) «Страсті за Тарасом», де семантика Шевченкової поезії органічно поєднується з музикою Євгена Станковича у єдине одкровення. У лібрето заслуженого діяча мистецтв України Василя Вовкуна (режисер-постановник) «Страстей...» використані тексти Тараса Григоровича, де розкривається драма дегуманізації суспільного життя, розпаду традиційних ідеалів та цінностей. У центрі сценічного дійства – особистість, позбавлена пере-

живання самої себе та гармонійного світовідношення. У цьому конфлікті актуалізується і набуває найвищого сенсу людського буття шевченкова максима «Борітеся – поборете!» як єдиний шлях до визволення [22]. Твір прозвучав у виконанні: капели «Думка» (художній керівник та головний диригент Євген Савчук), солісти – Олександр Бойко та Анатолій Погрібний, Національний симфонічний оркестр України (диригент Володимир Сіренко), текст читав заслужений артист України Євген Нищук.

За словами В. Вовкуна, «меседж звучить: боріться і поборете, і потім оркестр зупиняється і звучить “Садок вишневий коло хати”. І коли ми кажемо про те, що ми всі мріємо про цей садок, садок цей може бути, коли ми переможемо себе – безкультуріє, аморальності» [23].

Велика перевага творчості Шевченка, що її означаємо мистецтвом літературної композиції, полягає в тому, що перш ніж винести Шевченкове слово на широкий загал, автор проходить свій «шлях на Голгофу» в пізнанні Шевченкової суті. Проходить шлях до «свого» Шевченка через очищення, осмислення, переосмислення. І аж тоді постає перед глядачем.

Цей творчий процес нескінченний, адже Великий Кобзар завжди випереджав свій час. Його сила в тому, що його Слово – на всі часи.

Література

1. Славінська І. Сергій Проскурня: Шевченко проти Шевченка / І. Славінська // «Українська правда. Життя», 17.02.2014 // Електр. ресурс. – Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/person/2014/02/17/152667/>
2. Шейко Ю. П. Пошук живого слова: навчальний посібник з подолання проблем сценічної мови / Ю. П. Шейко. – Харків: Колегіум, 2011. – 188 с.
3. Євграфова А. О. Українська духовна ідея як українське духовне начало / А. О. Євграфова, О. Г. Ткаченко // Вісник СумДУ. Серія “Філологія”. – № 1. – 2008 // Електронний ресурс. – Режим доступу: [http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:4sklYmHCgFsJ:visnyk.sumdu.edu.ua/arhiv/2008/1\(112\)/30_Lis.pdf+%D0%97%D0%B0%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B9+%D0%9A%D0%BE%D0%B1%D0%B7%D0%B0%D1%80+\(%D0%9C+%D0%97%D1%83%D0%B1%D0%BA%D0%BE%D0%B2\)&cd=12&hl=uk&ct=clnk&gl=ua](http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:4sklYmHCgFsJ:visnyk.sumdu.edu.ua/arhiv/2008/1(112)/30_Lis.pdf+%D0%97%D0%B0%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B9+%D0%9A%D0%BE%D0%B1%D0%B7%D0%B0%D1%80+(%D0%9C+%D0%97%D1%83%D0%B1%D0%BA%D0%BE%D0%B2)&cd=12&hl=uk&ct=clnk&gl=ua)
4. «Літературная газета», 29.12.1966.
5. Русанов В. Н. Майстри живого слова / В. Н. Русанов. – К.: Мистецтво, 1974. – 176 с.
6. Кукуруза Н. В. Літературна композиція: від задуму до сценічного втілення. Навч. посібник до розділу з навчального курсу «Сценічна мова» / Н. В. Кукуруза. – Івано-Франківськ, 2013. – 288 с.

7. Кучеренко Г. Тернова доля Павла Громовенка / Г. Кучеренко // Газета «Гривна», 30.06.2006 // Електронний ресурс. – Режим доступу: http://artkavun.kherson.ua/ternova_dolja_pavla_gromovenka.htm
8. Анатолій Паламаренко // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.filarmonia.com.ua/239>
9. Константинова К. Один у «Слові» – воїн. Анатолій Паламаренко: «...і що ж то таке з нашою Україною?» / К. Константинова // Дзеркало тижня. – №24. – 27 червня – 3 липня 2009.
10. Зьобро О. Святослав Максимчук: «Шевченко будить, а Франко вчить» / О. Зьобро // «Високий замок», 23.12.2011.
11. Худицький В. Актор Богдан Козак: «Секретар ЦК колись викреслював у Шевченка «ляхи» – і писав «пани» / В. Худицький // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.zankovetska.com.ua/interview/725.htm>
12. Національний центр театрального мистецтва імені Леся Курбаса. Театр «У кошику» // Електронний ресурс. – Режим доступу: http://tuk.lviv.ua/?page_id=45
13. Ревуцький В. Нескорені березільці Йосип Гірняк і Олімпія Добровольська / В. Ревуцький. – Нью-Йорк: Об'єднання українських письменників «Слово», 1985. – 201 с.
14. Ревуцький В. Кілька рефлексій на спогади Ростислава Василенка / В. Ревуцький // Василенко Р. Життя в гримі та без (шляхами діаспори) : мемуари, поезії, публіцистика. – К.: Рада, 1999. – 628 с.
15. Вшановано пам'ять Т. Шевченка в Оттавському Університеті // «Свобода», 2 квітня 1959 року.
16. В. Шуст рецитуватиме Шевченка на вечері СУА // «Свобода», 12 березня 1965 року.
17. Василь Шуст виступить в Торонті // «Свобода», 30 вересня 1974 року.
18. Українці Нью-Йорку вшанували роковини Т. Шевченка великим концертом // «Свобода», 16 березня 1976 року.
19. Шевченківський концерт у Монреалі, 10 березня 2003 р. // Електронний ресурс. – Режим доступу : http://www.zustrich.quebec-ukraine.com/news03_1.htm
20. Корсун Л. Бернадський І.: «Я не засуджую матерів-заробітчан, я їм співчуваю» / Л. Корсун // «Час і події», 03.13.2008 // Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://www.chasipodii.net/article/2749/>.
21. Корсун Л. Велич Шевченка в геніальній інтерпритації Івана Бернацького / Л. Корсун // «Час і події», 04.02.2009 // Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://www.chasipodii.net/article/4544/>
22. Поліщук Т. Національна опера вшанує Кобзаря світовою прем'єрою «Страстей за Тарасом» Станковича / Т. Поліщук // «День», 07.03.2013 // Електронний ресурс. – Режим доступу:

<http://www.day.kiev.ua/uk/news/070313-nacionalna-opera-vshanuie-kobzarya-svitovoyu-premieroyu-strastey-za-tarasom-stankovicha>

23. Казакова О. В Национальной опере показали премьеру спектакля «Страсти по Тарасу» / Олександра Казакова, Сергій Ведмідь // Електронний ресурс. – Режим доступу :

<http://podrobnosti.ua/podrobnosti/2013/03/11/892710.html>

Стаття надійшла до редакційної колегії 25.01.2014 р.

Рекомендовано до друку докт. мистецтвознавства, проф. Дутчак В. Г., докт. мистецтвознавства, професором Карась Г. І.

T. SHEVCHENKO'S CREATIONS IN THE ART OF LITERARY COMPOSITION

N. V. Kukuza

Vasyl' Stefanyk Precarpathian National University, Theatrical and Choreographic Art Department; 76000, Ivano-Frankivs'k, St. Saharova, 52

The article reveals mastery of literary compositions which were created by experts of the theatrical art of Ukraine on the ground of Taras Shevchenko's poetry and biography.

Key words: *theatre, stage composition, director's and actor's mastery, Taras Shevchenko.*